

Zvonka Zupanič Slavec

ZGODOVINA JAVNEGA ZDRAVJA V SLOVENIJI MED DVEMA SVETOVNIMA VOJNAMA V BESEDI IN KNJIGI

Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije,
2005., 368 str.

Organizatorji strokovnega srečanja Dnevi javnega zdravja 8. decembra 2005 v Ljubljani so imeli in imajo velike ambicije. Predvsem dobiti institucionalizirano ustaljeno obliko strokovnega in izobraževalnega srečanja za promocijo javnega zdravja in organizacijo javnega zdravstva. v okvirju krovnega zavoda, Inštituta za varovanje zdravja Republike Slovenije (IVZ) v Ljubljani in v izvedbi s celotnim slovenskim zdravstvom ter z vsemi zainteresiranimi in poklicanimi za varovanje in promocijo javnega zdravja. Iz nadaljnega poteka srečanja je bilo razvidno, da smo v proces varovanja in promocijo javnega zdravja od vselej poklicani vsi. Dnevi javnega

zdravja so bili izjemna priložnost za medikohistorične prispevke, kajti malo medinskih področij zdravstvene kulture je tako hvaležno in zanimivo za raziskavo in objavo kot kvaliteta javnega zdravja ter uspešnost ali nemoč službe javnega zdravstva.

Javno zdravstvo je definirano kot veščina in znanje za preprečevanje bolezni, podaljšanje življenja in promocijo telesnega in duševnega zdravja, izboljšanje zdravstvenih razmer v okolju in osebne higiene, nadzor nad okužbami in boleznimi ter organizacijo službe javnega zdravstva. Primerljiv naziv za javno zdravstvo je socialna medicina. Zgodovina javnega zdravstva je zgodovina rasti in razvoja medicine kot veščine in znanja o zdravljenju ter zdravstvene nege in skrbi kot dejavnosti za zdravljenje, reha-

bilitacijo in preprečevanje bolezni in poškodb. Ko je ta dejavnost prešla od zdravstvene nege in skrbi za posameznika v (pra)skupnost se je rodilo javno zdravje kot kvaliteta in javno zdravstvo kot socialno medicinska večšina. Javno zdravstvo je niz zdravstvenih, socialnih, vzgojnih, tehničnih in tehnoloških, zakonodajnih, finančnih, znanstveno raziskovalnih in organizacijskih ukrepov-intervencij s katerimi se izboljšuje javno zdravje kot socialno medicinska kvaliteta posameznikov in skupnosti. Predmet in cilj dejavnosti javnega zdravstva je izboljšava javnega zdravja, predvsem vulnerabilnih skupin prebivalcev-od nedonošenčkov do onemoglih starostnikov ter preprečevanje, zdravljenje ter rehabilitacija najštevilčnejših in najtežjih okvar zdravja-od klasičnih nalezljivih bolezni do sodobnih duševnih motenj in prometnih poškodb.

V uvodnih besedah je doc. dr. Andrej Marušič, direktor Inštituta za varovanje zdravja RS, v kratkih potezah opisal IVZ RS in njegovo dejavnost za varovanje in izboljšanje zdravja naroda-vseh državljanov. Redkokatera zdravstvena ustanova za javno zdravje, pri nas in v svetu, ima tako dolgo tradicijo (ust. 1923) in plodno ter kvalitetno delo. Od leta 1992 je IVZ RS naš nacionalni in prvič tudi povsem državni zavod za javno zdravje, ki obravnava javnozdravstvene probleme nacionalnega pomena na akademski način in z dokazljivimi argumenti ter brez vsiljivih ideoloških prepričanj. IVZ RS je stalno bolj viden doma in v svetu, in je med najbolj dejavnimi v Evropski uniji.

Vsi ti uspehi niso prišli naključno temveč z delom, študijem in organizacijo. In posebej poudarjeno na tem slavnostnem srečanju, tudi z dolgo in bogato tradicijo. A. Marušič je s to ugotovitvijo uvedel srečanje v obdobje življenja in dela bratov Iva in Bojana Pirca, predvsem v časovno obdobje med dvema vojnama. Njuna bibliografija iz javnega zdravstva je zelo izvirna in obsežna, zasluge za prosvetljevanje prebivalstva in strokovni dopolnilni pouk zdravstvenega osebja so neprecenljive-to je bil čas rojstva higijene, epidemiologije, zdravstvene statistike, socialne medicine, torej vseh nauk, ki jih danes rabi javno zdravstvo. Po zaslugi bratov Pirc imamo danes uspešen in poznan nacionalni inštitut za javno zdravje z dolgoletno tradicijo. Zato se ju bomo spomnili na vsakoletnih dnevih slovenskega javnega zdravja, tudi s podelitvijo nagrad, ki bodo nosile njuno ime.

Da si brata Pirc zaslužita tako priznanje, je duhovito A. Marušič nadaljeval, se lahko prepričate ob branju knjige Razvoj javnega zdravstva na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno in njegov utemeljitelj dr. Ivo Pirc. Avtorica, eminentna slovenska zgodovinarica medicine doc. dr. Zvonka Zupanič Slavec, v knjigi bralcu kronološko predstavi javno zdravje na Slovenskem 1918-1941 in romaneskno popiše življenjsko pot Iva Pirca (1891-1967), medtem ko bo življenje in delo mlajšega brata Bojana v

knjižni obliki pripravila do naslednje izvedbe strokovnega srečanja Dnevi slovenskega javnega zdravja.

Za zrelo obdobje Iva Pirca je značilna izjemna strokovna uveljavitev. V slovenski prostor je uvedel miselnost o potrebi in koristi javnega zdravja in dejavnosti javnega zdravstva kot sinergizem stroke, politike, zakonodaje in prebivalstva. Bolnika ali ogroženega prebivalca ni moč čakati v ordinaciji, potrebno ga je poiskati na kmetih, v tovarni, na domu in v šoli. Avtorica je zelo dobro popisala izjemno sodelovanje Iva Pirca s svojim vzornikom Andrijo Štamparjem ter s celo vrsto sodelavcev in somišljenikov. Ni bilo enostavno uvajati doktrino o vrednotenju javnega zdravja in organizirati delo služb javnega zdravstva, rojevati novo sodobno nomenklaturo javnozdravstvenih dejavnosti, poklicev in predpisov, doseči verodostojnost instrumentov in intervencij, dopovedovati da je sprememba vedenja in življenjskega sloga ne le preprečevanje bolezni temveč lahko tudi uspešno zdravilo.

Medicinska fakulteta vzgaja tudi za javno zdravje, je že v naslovu svojega prispevka poudaril prof.dr. Dušan Šuput, dekan Medicinske fakultete UL. Ne le kadar se javlja nov problem ali potreba po novih intervencijah temveč že od sredine 19. stoletja. Dekan je kronološko natančno naštel imena predavateljev in predavateljic javnozdravstvenih predmetov od leta 1945 do danes: Milica Petrović-Valentičič, hrvaški zdravnik akademik Andrija Štampar, Ivan Bonač, Ivan Kastelic, Dražigost Pokorn, Saša Cvahte, Stanka Krajnc-Simoneti, Marjan Premik in Lijana Zaletel-Kragelj. Ko se strokovno, znanstvenoraziskovalno, kadrovsko in prostorno osamosvoji dejavnost javnega zdravstva za varstvo delavcev, v prometu in športu, od 1965 leta vodijo novo katedro Aleksander Gala, Samo Modic in Marjan Bilban. Vzporedno je rasel in se razvijal Inštitut za bioinformatiko kot nepogrešljiva in zahtevna računalniška opora za strokovno in znanstvenoraziskovalno pedagoško dejavnost na univerzitetni ravni s profesorji Bojanom Pircem, Štefanom Adamičem in Janezom Staretom. Pionirsko, toda zelo kvalitetno, pedagoško in raziskovalno javnozdravstveno delo bratov Pirc, že pred petinosemdesetimi leti, obvezuje prvo slovensko medicinsko fakulteto, da pri dodiplomskem in podiplomskem študiju skrbi za kvaliteten pouk strategije in politike, ukrepov in intervencij ter ekonomike in socializacije za promocijo in varovanje javnega zdravja.

Slavnostno srečanje je, po pričakovanju, pozdravil in nagovoril predsednik Slovenskega zdravniškega društva Pavel Poredoš. Govoril je z veliko naklonjenostjo za taka slavnostna in strokovno izobraževalna srečanja in zgodovinska obeležja. Posebej če so ta povezana z velikimi imeni slovenskega javnega zdravstva in z dolžnimi spomini na naše predhodnike ali celo pionirje pomembne strokovne zdravstvene dejavnosti kot je to varovanje in promocija javnega zdravja.

V recenziji te obsežne in pomembne knjige je primarij mag. Mario Kocijančič dr. med. zapisal: Naša slovenska zgodovinarica medicine, docentka dr. Zvonka Zupanič Slavec nas je ponovno prijetno presenetila. Pred nami sta dve knjigi: Dr. IVO PIRC (1891-1967) utemeljitelj javnega zdravstva na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno in Razvoj javnega zdravstva na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno. Skupaj 368 strani, bogato slikovno opremljeni knjigi, privlačno in pregledno oblikovanje!

Avtorica je poznavalsko poskrbela za to, da je Ivo Pirc centralna osebnost v teh obširnih toda tematsko strnjenih delih, vselej v prvem planu. To velja enako za biografski kot za profesionalni del knjig. Beseda teče gladko, ne oziraje na hitre prehode od domačnosti jezika iz mladosti Iva Pirca v poklicni, tedaj še neizpiljeni uradni jezik javnozdravstvenih programov, aktivnosti, pripomočkov in zakonodajnih zank.

Mladost Iva Pirca je popisana z poznavanjem in simpatijo do domačega in širšega okolja. Vojna leta bodo prijetno branje za vse, predvsem za starejše, tudi nemedicinske bralce. Opaziti je, da je avtorica imela na uvid veliko tehtnih virov in da jih je znala izvrstno uporabiti. Enako velja za opis študija v Pragi, intimnega življenja v mladosti in športnega udejstvovanja. Vselej je uporabljen opis naravnega in socialnega okolja in odnos med tem okoljem in zorenjem Iva Pirca v široko razgledanega slovenskega intelektualca.

Za zrelo obdobje Iva Pirca je značilna izjemna strokovna uveljavitev. V slovenski prostor je uvedel miselnost o potrebi in koristi javnega zdravja in dejavnosti javnega zdravstva kot sinergizem stroke, politike, zakonodaje in prebivalstva. Bolnika ali ogroženega prebivalca ni moč čakati v ordinaciji, potrebno ga je poiskati na kmetih, v tovarni, na domu in v šoli. Avtorica zelo dobro popiše izjemno sodelovanje Iva Pirca s svojim vzornikom Andrijo Štamparjem ter s celo vrsto sodelavcev in somišljenikov. Ni bilo enostavno prenašati doktrino o vrednotenju javnega zdravja in organizirati delo služb javnega zdravstva, rojevati novo sodobno nomenklaturo javnozdravstvenih poklicev in predpisov, doseči verodostojnost instrumentov in intervencij, dopovedovati da je sprememba vedenja in življenjskega sloga ne le preprečevanje bolezni temveč lahko tudi uspešno zdravilo.

V letih ko ni bil več direktor Higienskega zavoda v Ljubljani je Ivo Pirc ostal zvest svojemu *Credū*, ostal strokovnjak, vzgojitelj, graditelj, kolegijalni svetovalec in izjemni strokovni pisatelj. Njegova strokovna bibliografija šteje v sam vrh slovenske medicinske literature.

V že klasični "navezi" Instituta za zgodovino medicine MF v Ljubljani in Znanstvenega društva za zgodovino zdravstvene kulture Slovenije smo strokovno počastili že dva velika ljubljanska zdravnika, specialista za organizacijo in prakso javnega zdravstva, Frana Viljema Lipiča in Friedricha Keesbacherja. Trejti je naš današnji Ivo Pirc. Sledi četrti? Upajmo.

Prim. dr. Mario Kocijančič